

ŠKOLY V PROSTORU

KATEŘINA LOJDOVÁ

K. Gulson, C. Symes:
Spatial Theories of Education. Policy and Geography Matters.

London: Routledge, 2007. 298 stran. ISBN 0415403952.

Kolektiv autorů, z nichž většina se sešla na symposiu Americké asociace pedagogického výzkumu v letech 2005 a 2006, přichází s publikací na téma vzdělávání a prostředí. S tímto širokým tématem se vyrovnává 18 autorů ve čtrnácti kapitolách. Autory jsou především profesori a odborní asistenti v oboru pedagogika působící například na univerzitách ve Velké Británii, Austrálii či USA, kteří se snaží přinést obrat v přístupu k pedagogické realitě spočívající v pohledu na pedagogické jevy skrze jejich propojení s prostorem, ve kterém se odehrávají.

Nejprve editoři K. Gulson a C. Symes uvádějí čtenáře do problematiky pojmů místa a prostoru ve vzdělávacích teoriích, kde vyvstává centrální premisa knihy, totiž že prostorové teorie nejsou nově konstruovaným problémem, nýbrž explanačním rámcem, který přináší nové perspektivy pro studium vzdělávacích jevů. Hned v úvodu je třeba zdůraznit, že prostor v těchto teoriích není pojímán pouze geograficky, ale i politicky či sociálně. Je zřejmé, že autoři vycházejí z multidisciplinární perspektivy, kde jim je oporou zejména geografie. S tímto se pojí i problematika transferu odborných termínů mezi disciplínami. Diskutovanými termíny jsou dva – místo (place) a prostor (space), které se zde jeví jako termíny nově vnesené do pedagogické teorie. Pedagogická tradice však dle mého názoru fenomén místa a prostoru neopomíná, nýbrž jej zahrnuje pod pojem prostředí a věnuje se mu předně v sociální pedagogice. Zde se však budu držet zejména termínů prostor a prostorové teorie, které autoři nejčastěji užívají. Publikace pak konkretizuje obsah zkoumání pedagogických jevů z perspektivy prostoru v pedagogice. Záhy zjistíme, že z tohoto pohledu můžeme analyzovat často diskutovaná témata, jako je například domácí vzdělávání, venkovské vzdělávání, studentská mobilita či globalizace. Nahlédněme tedy podrobněji do obsahu dalších kapitol, které lze shrnout do tří bloků.

V prvním bloku, zahrnujícím pět kapitol, najdeme teoretický rámec ukazující šířku možností aplikace prostorových teorií v pedagogice, a to s ilustrací na empirických datech. První příspěvek v tomto bloku patří C. Thiemové. Neměl by jej přehlédnout ten, kdo se zajímá o **domácí vzdělávání**. Autorka v něm propojuje domácí vzdě-

lávání s politickým prostředím USA, které je jeho strukturálním rámcem. Českému čtenáři přináší především exkurz do tamních podmínek, kde dokumentuje vztah státní moci k domácímu vzdělávání na příkladu míry regulace domácího vzdělávání v několika amerických státech. Může se tak stát zdrojem pro komparační zamyšlení o domácím vzdělávání v zemi, do které sahají jeho počátky, a u nás, kde má relativně krátkou historii. Z textu je zřejmý příklon k domácímu vzdělávání jako k procesu, který náleží rodině. Pro větší vyváženost by však mohla zaznít i výraznější negativa tohoto přístupu. A je vůbec náhled na rodinu a stát jako dva vzdálené póly nutný? Není možné propojení působení obou prostředí v procesu domácího vzdělávání?

Na následujících stránkách zaujímá K. Gulson **poststrukturální perspektivu k analýze diskurzu vzdělávací politiky**. Autor tedy nechce objevovat nové jevy, ale snaží se zpochybnit to, co se jeví jako „zjevná pravda“. Na analýze vládního plánu pro vzdělávání v Sydney ukazuje, jakým způsobem bylo rušení škol legitimizováno demografickými daty, avšak upozorňuje, že se jedná o data založená na minulosti a predikce z nich nemusí být přesné. Poststrukturální pohled umožňuje kritiku stávajících „pravd“ vědních disciplín, přesto bychom si však měli být vědomi potenciálu, který tyto disciplíny mají.

I další kapitola se drží poststrukturálního výkladového rámce, směřuje však do zcela jiné oblasti – **k venkovskému vzdělávání v Austrálii**, kterým se zabývají B. Green a W. Letts. Zde se vynořují některá specifika vzdělávání v Austrálii, zejména rozptýlenost obyvatel na velkém území a otázka rovné distribuce vzdělávání. Autoři představují výzkumný projekt, jehož cílem bylo přispět ke vzdělávací kartografii – zmapování vzdělávacích příležitostí na venkově, což se ukázalo jako nejen velmi ambiciózní téma, ale i téma politicky citlivé. Zajímavý pro nás může být přístup autorů příspěvku, ve kterém je pohlíženo na vzdělávací výsledky jako syntézu geografické lokace a socioekonomické pozice.

Zmapování geografického rozložení škol nabízí **geografický informační systém (GIS)**, který využil ke svým analýzám Ch. Taylor. GIS umožňuje pracovat s velkým množstvím kvantitativních dat a graficky zobrazovat souvislosti například mezi lokalitami zasaženými chudobou a umístěním škol s dotovaným stravným pro žáky, mapu privatizace vzdělávání či množství žáků z určité lokality navštěvujících školu v jiné lokalitě. Využití těchto dat je různorodé, spočívá nejen v prognózování budoucího vývoje vzdělávací mobility, ale může sloužit například i jako ukazatel oblíbenosti škol. Kapitola je ilustrativním nástrojem k práci s geografickými údaji týkajícími se vzdělávání a jejich propojení s dalšími daty (např. příjem).

Do oblasti, která má nepochybně prostorovou dimenzi, směřuje kapitola o **sociální exkluzi a inkluzi ve vztahu ke vzdělávání**, autorky F. Armstrongové. Východiskem je autorce historický a politický kontext, v němž nahlíží na prostor jako na sociálně a kulturně konstruovaný produkt, který ilustruje na příkladu zdi postavené v Oxfordu ve 30. letech 20. století, jež oddělovala sociální třídy a byla také symbolem jejich **nerovnosti**. Na základě tohoto příkladu můžeme uvažovat o architektuře moderních měst a jejím potenciálu pro symbolickou či reálnou vzdělávací exkluzi. Svým zaměřením na teoretické zázemí problematiky prostoru a vymezením vztahu mezi klasiky této problematiky – filozofem Lefebvrem a geografem Sojou, ze kterých vy-

chází i většina předchozích autorů, by se kapitola hodila spíše na začátek knihy, kde by mohla sloužit jako základní stavební kámen pro čtení předešlých textů.

Druhý blok, skládající se ze čtyř kapitol, je charakteristický zejména případovými studiemi. Vstupem do něj je příspěvek k sociální exkluzi pohledem P. Thomsonové do **speciálních škol**, kde je diskutována nejen jejich architektura, ale také stereotypní pohled na žáky těchto škol jako na méně hodnotné. P. Thomsonová uvádí dva projekty, z nichž mě zaujal zejména environmentální projekt, který umožnil zapojit studenty do dění ve škole. Místo kontroly jim dal pravomoc rozhodovat o zlepšení prostředí školy i jejího okolí. Přestože se projekt může stát inspiračním zdrojem k práci s problémovými žáky, je třeba zvážit i jeho rizika. Vytvoření environmentální skupiny je například jistou formou exkluze, nikoliv však exkluze směrem „dolů“, nýbrž exkluze směrem „nahoru“, a to vytvořením úzké skupiny osob, která disponuje mocí podpořenou finančními prostředky a právem zasahovat do prostředí školy.

O vnímání školy a její role v utváření identity mladými lidmi ze sociálně znevýhodněného prostředí pojednávají J. Dillaboughová, J. Kennellyová a E. Wangová. Autorky si všímají (po vzoru britských analytiků subkultur mládeže ve 2. polovině 20. století) širších společenských podmínek a jejich vlivu na mládež. Předmětem analýzy se stává zejména interakce mládeže s místním prostředím. Je ukázáno, jak život mimo „dobrou čtvrť“ může ovlivnit školní úspěšnost dětí a jejich percepci budoucnosti. Identita vzniká interakcí s prostředím města a také školy, kterou dítě navštěvuje. Příspěvek je propojením prostorových a sociálních charakteristik v pohledu na sociální (a také vzdělávací) exkluzi mládeže.

P. Lipman nabízí pohled na novou podobu města Chicago z hlediska proměn sítě škol. Autorovi je oporou **dokument místní vzdělávací politiky Renaissance 2010**, jehož obsahem je mimo jiné možnost zřizování škol soukromými subjekty. Doprovodným jevem jeho implementace je zužování počtu stávajících státních škol. Tento dokument vyvolal devatenáctidenní hladovku matek z mexické minority v Chicagu za otevření školy v jejich komunitě, které bylo slibováno před zveřejněním dokumentu. Celá kapitola je nastíněním střetu zájmů různých komunit ve zkoumaném městě a je také obrazem přerodu Chicaga z průmyslového města na město „velkých peněz“. Nezbytným předpokladem této proměny je i změna nabídky vzdělávacích příležitostí. Soukromý kapitál utváří nové vzdělávací příležitosti především pro střední vrstvy, nejvíce znevýhodněné komunity zůstávají opomenuty. Z textu vyplývá klíčová role školy v utváření města, která je v dlouhodobé perspektivě vnímána jako aktér lákající investory a vysoce kvalifikované pracovní síly, a je tak prvkem, skrze který lze město přímo měnit.

Dále se C. Symes zabývá přístupem ke vzdělávání z hlediska dostupnosti školy prostřednictvím dopravní sítě. Konkrétně píše o **železnici na předměstí Sydney vybudované v druhé polovině 19. století**. Železnice v této oblasti zprostředkovala mobilitu, která se stala předpokladem možnosti volby školy. Umístění školy nedaleko železniční zastávky bylo její nespornou výhodou a mohla tímto oslovovat studenty z celého Sydney. Studenti ze střední třídy se tak postupně přesouvali z centra na okraj a v současné době tvoří většinu žáků škol v centru města děti z dělnické třídy

a etnické menšiny. Autor dochází k závěru, že sociální znevýhodnění má své kořeny v omezeném pohybu v prostoru.

Třetí blok, obsahující čtyři kapitoly, je rámován tématem prostoru ve vztahu k horizontální i vertikální škále vzdělávacích příležitostí, k mobilitě a identitě. Otevírá jí jej M. Singh, F. Rizvi a M. Shrestha s tématem internacionalizace ve vzdělávání. Ve svém příspěvku se zaměřují na **vztah studentské mobility a utváření mezinárodních identit**. Prezentovaný výzkum stojí na šedesáti interview s čínskými studenty v Austrálii a dozvídáme se z něj o jejich konstrukci místa domova a místa ciziny a vzájemném propojování těchto konstruktů, o utváření kosmopolitismu a nové identity. U zkoumaných osob dochází k zamlžení hranic mezi kulturami anebo ke kritickému náhledu na prostor, ve kterém žijí. Koncept nové identity je v příspěvku nahlížen především směrem ven – tj. k ostatním kulturám a prostředím, ale mohl být prohlouben i směrem k sobě – tj. sebevnímání jedince.

Do vzdělávacího prostředí Evropské unie nahlíží S. Robertsonová, která **zkoumá vzdělávací prostor vertikálně**, tj. vzdělávací příležitosti různého stupně na stejném místě. Svůj pohled zastřešuje Lisabonským procesem a jeho cíli, které se promítají do vzdělávací politiky EU, pokračuje přes úroveň státu s různou mírou decentralizace. Důraz je však kladen zejména na vstup soukromého kapitálu do vzdělávání, jehož příkladem je Taskforce summit nebo webový prostor www.career-space.com. Jistým specifikem těchto projektů je jejich zaměření na IT oblast a angažovanost gigantů, jako je Microsoft či IBM ve vzdělávání. Pro tyto subjekty je spoluvytváření vzdělávacího prostředí v podstatě investicí do vlastního rozvoje. Budeme-li uvažovat o propojení pracovní sféry se vzděláváním například v pomáhajících profesích, narazíme především na finanční bariéry ze strany potencionálních investorů. Myšlenka propojování obou sfér tak není v tomto pojetí aplikovatelná na všechny oblasti vzdělávání.

Tématu **globalizace v pedagogickém výzkumu** a ve vzdělávání se věnuje B. Lingard. Autor představuje na základě vlastní zkušenosti z výuky mezinárodních studentů v západním světě jejich pohled na globalizaci. Ve výpovědích studentů se přitom pohledy na globalizaci zcela různí. Studenti z Číny pohlížejí na globalizaci pozitivně a vnímají ji jako výzvu, zatímco studenti z Karibiku se jí snaží odolávat. Celý text poukazuje na výzvy a také úskalí pedagogického výzkumu v globalizovaném světě.

V posledním příspěvku akcentuje M. Novelli pedagogiku a zejména proces vzdělávání jako široký jev uplatňující se v různém prostoru. Prezentuje zde stávku v kolumbijské firmě a identifikuje proces učení jednak uvnitř firmy, kdy zaměstnanci musí porozumět jejímu chodu a učit se žít v nových podmínkách, tak také směrem ke geografické komunitě, které je třeba vysvětlit, proč stávkující zaměstnanec nehodnotit jako problém a upozornit na problém ležící v příčině stávky. Autor vychází z Freireho koncepce „popular education“, na které staví **strategickou pedagogiku** jako disciplínu zahrnující učení se akcí.

Přínosem publikace je multidisciplinární pohled na výchovu a vzdělávání, snaha najít funkční objektiv umožňující zkoumat pedagogické jevy, a pohled skrze něj na téma-

ta, která jsou diskutována s různou frekvencí. Tímto objektivem se stávají prostorové teorie s různými svými dimenzemi, zejména s dimenzí geografickou, politickou a sociální. V návaznosti na pedagogickou tradici pak můžeme s určitou mírou zjednodušení hovořit o zkoumání pedagogických jevů ve vztahu k prostředí. Z tohoto hlediska se může publikace stát inspiračním zdrojem např. pro sociální pedagogiku. Neméně zajímavá je však tato kniha i pro pedagogiku v nejširším slova smyslu, které přináší nástroj např. pro analýzu vzdělávací politiky. Na jejich stránkách tedy nenaleznete hlubší proniknutí do uvedených témat (což ani není vzhledem k jejich rozmanitosti a rozsahu publikace možné), nýbrž ukázkou přístupu k těmto tématům, který může odkrýt některé jejich aspekty. Kniha poslouží zejména jako úvod do uvažování o vztahu fenoménu pedagogické reality a prostředí, kde nastíní, na jak široké pole pedagogických jevů lze tento pomyslný analytický objektív – prostorové teorie či teorie prostředí, aplikovat.

O autorce

Mgr. KATEŘINA LOJDOVÁ vystudovala obor Sociální pedagogika a poradenství na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. V současné době je interní studentkou doktorského studijního programu oboru Pedagogika na stejné fakultě. Zaměřuje se na oblast subkultur a sociálně patologických jevů.

Kontakt: 100154@mail.muni.cz

About the author

Mgr. KATEŘINA LOJDOVÁ has a diploma in Social Pedagogy and Counselling from the Department of Educational Sciences, Faculty of Arts, Masaryk University, Brno. She is currently a doctoral student of Pedagogy in the same university department. She studies subcultures and social pathology.

Contact: 100154@mail.muni.cz

